

Resultaten verantwoordings- onderzoek 2013 bij Wonen en Rijksdienst (XVIII)

21 mei 2014

Dit document bevat alle resultaten van ons Verantwoordingsonderzoek 2013 bij Wonen en Rijksdienst (XVIII) zoals gepubliceerd op www.rekenkamer.nl/verantwoordingsonderzoek. De tekst op de website en in dit document is vastgesteld op 12 mei 2014. Dit document is op 21 mei 2014 aangeboden aan de Tweede Kamer.

Inhoud

1 Besparingen huisvesting Rijkskantoren onzeker	3
2 Kengetallen en ontwikkelingen van WenR	9
2.1 WenR in cijfers	9
2.2 Ontwikkelingen	9
3 Bedrijfsvoering Wonen en Rijksdienst	13
3.1 Oordeel bedrijfsvoering: 3 onvolkomenheden	13
3.1.1 Onvolkomenheid: Controleraamwerk P-Direkt nog niet sluitend	14
3.1.2 Onvolkomenheid: Verbeteringen inkoopbeheer FMHaaglanden nog niet voldoende gerealiseerd	15
3.1.3 Onvolkomenheid: Inkoopbeheer bij de Rijksgebouwendienst niet op orde (RGD)	17
3.1.4 Opgeloste onvolkomenheid: Financieel beheer De Werkmaatschappij verbeterd	19
3.1.5 Opgeloste onvolkomenheid: Financieel beheer Doc-Direkt verbeterd	20
3.1.6 Aandachtspunt: Inkopen onder 50.000 euro moeilijk te rijmen met bedoeling van de Aanbestedingswet	20
3.1.7 Aandachtspunt: Fusieproces Rijksvastgoedbedrijf vraagt zorgvuldige voorbereiding	23
3.2 Historisch verloop onvolkomenheden WenR	26
3.3 Onvolkomenheden in relatie tot beheerdomeinen WenR	27
4 Financiële informatie Wonen en Rijksdienst	29
4.1 Oordeel rechtmatigheid financiële informatie: 1 fout	29
4.1.1 Fout in totaal uitgaven van 48,8 miljoen euro	29
4.1.2 Aandachtspunt: Wet normering topinkomens	29
4.2 Oordeel deugdelijke weergave financiële informatie: geen fouten en onzekerheden	30
4.3 Rechtmatigheid en deugdelijke weergave op artikelniveau: 2 fouten en onzekerheden	30
4.3.1 Fouten en onzekerheden uitgaven Woningmarkt	30
4.3.2 Fouten en onzekerheden in afgerekende voorschotten	30
4.3.3 Aandachtspunt: Financiële huurtoeslag verdeeld over verschillende verantwoordingen	31
4.4 Onvolkomenheden in relatie tot artikelen WenR	31
5 Alle financiële gegevens	33
5.1 Alle begrotingsartikelen	33

5.2 Baten-lastendiensten	41 2
5.3 Saldibalans	49
5.4 Afgerekende voorschotten	55

1 Besparingen huisvesting Rijkskantoren onzeker

3

We zien het als een positieve ontwikkeling dat inmiddels de beoogde besparingen van 142 miljoen euro op de kantoorhuisvesting van het Rijk voor een deel nader zijn onderbouwd. Tegelijkertijd zien wij het risico dat deze besparingen lager uitvallen, dan wel later gerealiseerd worden. Een deel van de incidentele kosten is namelijk buiten beschouwing gelaten. Bovendien kent de kantorenmarkt grote conjuncturele onzekerheden. De voortgang van de besparingen moet daarom voortdurend duidelijk in beeld worden gebracht.

Vastgoed binnen Compacte Rijksdienst

Het programma Compacte Rijksdienst (CRD) is er op gericht een compacte en sobere rijksdienst te vormen. Het programma omvat diverse projecten die na 2015 een [structurele besparing](#) van 788 miljoen euro moeten opleveren. Die besparing is overigens al ingeboekt bij de departementen in het kader van het regeerakkoord Rutte I. Twee projecten gaan over het vastgoed, te weten de huisvesting van Rijkskantoren (CRD 3) en het cluster vastgoed (CRD 13). Het cluster vastgoed is in 2013 opgegaan in de Hervormingsagenda Rijksdienst.

Ovezicht beoogde en onderbouwde besparingen en opmerkingen Algemene Rekenkamer

	Beoogde besparing (in miljoenen euro's)	Besparing (in miljoenen euro's)	Opmerking Algemene Rekenkamer
Compacte Rijksdienst project 3: Huisvesting Rijkskantoren	142 structureel per jaar	Masterplan Den Haag: 62 structureel per jaar vanaf 2020	Masterplan Den Haag: deel incidentele transitiekosten niet meegenomen.
	Vóór ophoging provinciale masterplannen: 132 structureel per jaar	Provinciale Masterplannen: 80 structureel per jaar vanaf 2020	Masterplan Den Haag: wel verschillende varianten uitgewerkt, maar geen scenario's met omgevingsinvloeden.

Bevindingen

4

Besparingen huisvesting Rijkskantoren uitgewerkt in masterplannen

In mei 2009 heeft de ministerraad het besluit genomen dat in 2020 het aantal vierkante meters aan Rijkskantoorruimte met 25% tot 30% gereduceerd moet zijn. Deze doelstelling is door het directoraat-generaal Organisatie en Bedrijfsvoering Rijk (DGOBR) en de Rijksgebouwendienst (RGD) vormgegeven in twaalf provinciale masterplannen en één masterplan voor Den Haag. De doelstelling was om 132 miljoen euro per jaar vanaf 2020 te besparen: 70 miljoen euro via de provinciale masterplannen en 62 miljoen euro via het masterplan Den Haag. De te realiseren besparingen via de provinciale masterplannen zijn in 2013 verhoogd naar 80 miljoen euro. Uitvoering van de masterplannen heeft onder meer afstoot van panden in eigendom tot gevolg.

Beperkte onderbouwing kosten masterplan Den Haag, provinciale masterplannen beter onderbouwd

Met het masterplan Den Haag heeft het Rijk in 2011 een eerste stap gezet om de kosten en opbrengsten (besparingen) van het concentreren van kantoorlocaties te onderbouwen. Het concentreren brengt ook kosten met zich mee, die als altijd voor de baat uit gaan. Bijvoorbeeld kosten voor verhuizingen en leegstand, maar ook boekwaardeverliezen. De omvang van deze kosten bepaalt mede wanneer de feitelijke besparingen van het concentreren worden gerealiseerd. Daarom hechten wij er belang aan dat de omvang van al deze kosten bekend is. Voorts dat transparant is welke kosten voor rekening van de eigenaar (de RGD) zijn en welke voor de gebruikers (de departementen). In het masterplan Den Haag zijn de kosten voor de gebruikers nog niet volledig transparant. In de provinciale masterplannen is hierin al een flinke stap verder gezet.

Er zijn door de RGD verschillende opties verkend om te komen tot de beslissing welke panden kunnen worden afgestoten, maar daarin is geen rekening gehouden met mogelijke ontwikkelingen in de buitenwereld, zoals bijvoorbeeld op de vastgoedmarkt. Het is belangrijk dat dit wel gebeurt en dat de masterplannen regelmatig geactualiseerd worden. Dit proces start in de zomer van 2014 en moet afgerond worden in 2016. De Tweede Kamer is geïnformeerd over de gemaakte keuzes in de masterplannen, maar kent niet de financiële onderbouwing zoals de afschrijving van boekwaardeverliezen en de eventuele conjuncturele financiële risico's van de masterplannen.

Incidentele transitiekosten niet volledig verwerkt in masterplan Den Haag

5

Het Ministerie van BZK heeft bewust een deel van de incidentele transitiekosten die gemaakt moeten worden om de beoogde besparingen voor het masterplan Den Haag te realiseren, niet betrokken in de berekening van de totale kosten. Het gaat om transitiekosten die ten laste van de departementen komen. In de provinciale masterplannen, waarin deze kosten wel zijn meegenomen, bedragen deze kosten jaarlijks enkele miljoenen euro's.

In het masterplan Den Haag wordt onderscheid gemaakt tussen incidentele kosten voor de RGD en voor de departementen. Voor de RGD, de eigenaar van de panden gaat het om het boekwaardeverlies op af te stoten panden en om kosten voor leegstand die optreden wanneer voor de panden geen gebruiker wordt gevonden. Voor de departementen, de gebruikers van het vastgoed, gaat het om kosten voor voortijdige beëindiging van de verhuurovereenkomsten met de RGD én de kosten voor verborgen leegstand. Volgens ons ontbreken in het masterplan Den Haag de kosten die de departementen moeten maken voor de verhuizing van facilitaire diensten, ICT, inventaris, archieven, het omzetten van servicecontracten, het inrichten van werkplekken en dergelijke. Het niet meenemen van deze incidentele transitiekosten kan invloed hebben op de terugverdientijd: doordat de te maken kosten daadwerkelijk hoger uitvallen dan geraamd, worden beoogde besparingen pas later gerealiseerd. Die vertalen zich in 'tegenvallers'.

In de twaalf provinciale masterplannen zijn zulke transitiekosten wel nader gespecificeerd, bijvoorbeeld als het gaat om verhuiskosten en ICT-kosten.

Het kabinet heeft de Tweede Kamer tot nog toe met name geïnformeerd over de locatiekeuzen met daarbij behorende werkgelegenheidsaspecten, het aantal af te stoten m² bruto vloeroppervlakte en over het totaalbedrag dat met het masterplan Den Haag en de provinciale masterplannen moet worden gerealiseerd. Over de financiële onderbouwing en de eventuele financiële risico's van de masterplannen heeft de Tweede Kamer geen informatie ontvangen. De minister heeft de Tweede Kamer wel aangeboden om de masterplannen in een besloten omgeving in te zien, maar hiervan is tot op heden nog geen gebruik gemaakt. Wij vinden dat de Tweede Kamer deze informatie moet kennen om het budgetrecht uit te oefenen.

Masterplan Den Haag: veranderende omgeving tijdig betrekken bij uitvoering 6

De besluitvorming over het masterplan Den Haag heeft plaatsgevonden in 2011. In de opmaat naar het masterplan bracht het Ministerie van BZK de opbrengsten en gevolgen van haar keuzes in beeld. Daarbij is geen rekening gehouden met conjuncturele invloeden uit de omgeving. Tijdens de uitvoering van het masterplan kunnen zich zowel verstoringen als kansen vanuit de omgeving voordoen. Het is belangrijk dat hier bij de uitvoering blijvend aandacht voor is en dat waar nodig wordt bijgestuurd.

Het Ministerie van BZK heeft bij het opstellen van het masterplan Den Haag verschillende varianten uitgewerkt voor het afstoten van huur- en eigendomspannen en daarbij de gevolgen bepaald voor leegstand, voor het aantal verhuisbewegingen en voor de concentratie van de beleidskernen. Vervolgens is een aantal financiële gevolgen daarvan in beeld gebracht. De varianten houden echter alleen rekening met de directe gevolgen van de keuzes van het Rijk. Conjuncturele invloeden uit de omgeving zijn hierbij niet systematisch betrokken. Alleen als omgevingsinvloeden worden meegenomen spreekt de Algemene Rekenkamer van werken met scenario's. Het Ministerie van BZK benoemde in de planvorming wel een aantal relevante omgevingsinvloeden, zoals de ontwikkeling in de komende jaren van het personeelsbestand van het Rijk, maar hier zijn geen scenario's voor uitgewerkt.

Wij benadrukken dat zulke omgevingsinvloeden een belangrijke rol spelen nu het masterplan daadwerkelijk in uitvoering is. Naast het personeelsbestand van het Rijk speelt bijvoorbeeld ook de ontwikkeling van de vastgoedmarkt een rol. Wij merken op dat hiervoor nadrukkelijk aandacht moet blijven bestaan en dat waar nodig moet worden bijgestuurd. Het masterplan Den Haag en de provinciale masterplannen worden pas in 2016 geactualiseerd. Volgens ons moet ook nu al sturingsinformatie worden vergaard, zowel over de vorderingen van het masterplan zelf als over de omgeving, die betrokken wordt in de verdere uitvoering. Daar telt bij mee dat andere overheden hun eigen afstootopgaven hebben, die tezamen kunnen leiden tot [verstoring van de kantorenmarkt](#). Langdurige leegstand kan ongewenste maatschappelijke gevolgen hebben zoals verloedering, maar ook de economische ontwikkeling verstoren.

Masterplannen huisvesting: integraal beeld nodig

Momenteel bestaan er meerdere masterplannen op het gebied van huisvesting. Tegelijkertijd worden er nog meer plannen opgesteld, bijvoorbeeld voor de zogenoemde 'specialties', zelfstandige bestuurs-

organen en Caribisch Nederland. Ook andere overheden zien zich geplaatst voor afstootopgaven en maken daar hun eigen plannen voor. Deze diversiteit aan plannen ontbeert een integraal overzicht. De methodiek van de verschillende plannen, bijvoorbeeld in de onderbouwing van de kosten, verschilt onderling. Wij zien het risico dat het ontbreken van een integraal beeld, in combinatie met het jaren in de toekomst plannen van actualisatie van de masterplannen, de besluitvorming en (bij)sturing van huisvesting bij de RGD (als eigenaar) en departementen (als gebruikers) frustreert.

7

Fusieproces Rijksvastgoedbedrijf (RVB) vraagt zorgvuldige voorbereiding

Het Rijk wil structureel 60 miljoen euro besparen door een efficiënter beheer en gebruik van vastgoed. De vorming van het Rijksvastgoedbedrijf speelt hierin een belangrijke rol. De fusie tot het RVB moet op zichzelf al 25 miljoen euro per jaar structureel aan besparing opleveren. Wij vinden dat deze fusie van alle betrokken partijen een zorgvuldige voorbereiding vergt. Daarnaast merken wij op dat de onderbouwing voor de besparing ontbreekt. Voor de overige twee maatregelen, die besparingen van structureel 25 miljoen euro en 10 miljoen euro moeten opleveren, ontbreekt eveneens een onderbouwing. Deze maatregelen zijn respectievelijk het verlengen van de afschrijving van de rijkshuisvesting en het vergroten van de opbrengsten uit het vastgoedbezit. Bij het onderdeel bedrijfsvoering vragen we aandacht voor het [fusieproces RVB](#). Wij wijzen op de ervaring met de fusie tot de [Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit \(NVWA\)](#) waarbij later bleek dat de financiële ambities niet reëel waren.

Aanbevelingen van de Algemene Rekenkamer

Wij bevelen de minister voor WenR aan regelmatig de masterplannen te actualiseren en hierbij alle (omgevings-)aannames én alle kosten op een transparante en uniforme manier mee te nemen. Op deze manier kan adequate (bij)sturing plaatsvinden. Daarmee kan niet gewacht worden tot de actualisatie van het masterplan in 2016.

Wij bevelen de minister voor WenR aan voldoende tijd te nemen voor het fusieproces dat moet leiden tot de vorming van het RVB. Hierbij is een heldere rolverdeling tussen het RVB als eigenaar en de departementen als gebruiker van het vastgoed van belang. Ook zijn duidelijke afspraken over de verdeling over gebouwgebonden kosten tussen beide partijen van belang.

Verder bevelen wij de minister voor WenR aan te letten op een ordelijke overgang van het vastgoed van de RGD en van het Ministerie van Defensie naar het RVB.

Ook bevelen wij de minister voor WenR aan een realistische inschatting op te stellen van de omvang van de besparing die het RVB kan opleveren en op welke termijn. Hierbij is een degelijke onderbouwing van deze besparing, zoals aan de hand van een business case, van belang.

8

Reactie van de minister

De minister geeft aan dat hij bij de actualisatie van het masterplan Den Haag de incidentele kosten expliciet zal vermelden. Hij is het eens met onze opmerking dat er weliswaar verschillende varianten zijn uitgewerkt, maar geen scenario's met omgevingsinvloeden, zoals bijvoorbeeld ontwikkelingen op de vastgoedmarkt. Dat vindt hij naar de toekomst toe een relevant punt en dit zal hij meewegen bij de actualisatie van de masterplannen per 2016 die vanaf 2014 wordt opgestart. Overigens vindt hij die scenario's niet alleen relevant voor de rijkskantoren, maar ook voor andere gebouwtypen. Onze opmerking om de uitvoering van de masterplannen goed te blijven volgen, deelt hij. In 2014 wordt de monitoring voor huisvesting herijkt en waar nodig aangevuld. Tot het jaar 2016 bestaat volgens de minister een werkbaar beeld van vraag en aanbod in de kantoorhuisvesting. Vanaf 2016 organiseert het RVB jaarlijks de mogelijkheid tot het aanpassen van de masterplannen. De minister gaat naar aanleiding van ons rijksbrede rapport over 2013 in op de rolverdeling eigenaar en gebruiker. De reactie en ons nawoord hierbij zijn opgenomen bij dit [onderdeel](#).

[Lees de volledige reactie op \[verantwoordingsonderzoek.rekenkamer.nl\]\(http://verantwoordingsonderzoek.rekenkamer.nl\)](http://verantwoordingsonderzoek.rekenkamer.nl)

Nawoord Algemene Rekenkamer

Wij zullen de inspanning van de minister om in 2014 de masterplannen te actualiseren met belangstelling volgen. We benadrukken het belang deze actualisatie op korte termijn te laten plaatsvinden, aangezien de eerste besparingen al in 2015 moeten worden gerealiseerd. Idealiter worden de besparingen in samenhang uitgewerkt in één businesscase, zodat een totaalbeeld ontstaat van de wijze waarop de besparingen moeten worden gehaald.

2 Kengetallen en ontwikkelingen van WenR

9

2.1 WenR in cijfers

WenR in cijfers

* Bedragen in miljoen euro.

2.2 Ontwikkelingen

Met de komst van het kabinet Rutte-Asscher is er naast een minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) ook een minister voor Wonen en Rijksdienst (WenR) benoemd. De minister voor WenR maakt voor de bedrijfsvoering gebruik van het Ministerie van BZK. Voor het verantwoordingsjaar 2013 is het 'oude' begrotingshoofdstuk VII (BZK) via de eerste suppletoire begroting verdeeld over twee aparte begrotingen. Eén voor BZK (VII) en één voor WenR (XVIII).

Verantwoordelijkheid

Net als over 2011 en 2012 constateren wij in 2013 dat de minister voor WenR op veel gebieden taken heeft waarbij hij kaders formuleert waarop de rijksbrede bedrijfsvoering berust. Vanuit deze verantwoordelijkheid is het ook van belang dat de minister nagaat of collega-ministers zich houden aan afspraken, hen aanspreekt als dat niet het geval is en ingrijpt als dat nodig is. In 2013 hebben wij de invulling van de verantwoordelijkheid van de minister voor WenR onderzocht bij de volgende onderwerpen: richtlijnen voor inkopen onder de 50.000 euro, het programma Compacte Rijksdienst en de Hervormingsagenda Rijksdienst.

Compacte Rijksdienst

10

In het kader van het uitvoeringsprogramma Compacte Rijksdienst wordt de bedrijfsvoering van alle ministeries de laatste jaren steeds meer gecentraliseerd op het niveau van de rijksoverheid als concern. Zo is per 1 januari 2013 het baten-lastenagentschap Shared Service Centrum ICT (SSC ICT) Den Haag ingesteld. SSC ICT is verantwoordelijk voor het leveren van generieke en gemeenschappelijke ICT-oplossingen voor de [verschillende ministeries](#). Een ander voorbeeld is dat het aantal inspecties de afgelopen jaren is afgenomen van zestien naar tien door de vorming van de Inspectie Leefomgeving en Transport, de Inspectie SZW, de Autoriteit Consument en Markt en de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit. Deze inspectiediensten verrichten werkzaamheden voor meerdere ministeries. Hierbij is een minister verantwoordelijk voor de bedrijfsvoering van de inspectie die onder hem of haar ressorteert, ook al verricht de inspectie werkzaamheden voor andere ministeries.

[De daling van het aantal inspecties](#) heeft mede tot gevolg dat de personeelsomvang tussen 2006 en 2013 is gekrompen met 12%. De verdere versterking van inspecties binnen de ministeries, onder meer door de uniformering van het wettelijk instrumentarium, is onderdeel van de [Hervormingsagenda](#) en wordt in 2014 verder vormgegeven.

Hervormingsagenda

In mei 2013 verscheen de Hervormingsagenda van de rijksdienst. De Hervormingsagenda moet een bijdrage leveren aan de volgende doelstellingen:

- goede dienstverlening leveren aan burgers, bedrijven en instellingen;
- de slagvaardigheid vergroten en overbodige bureaucratie verminderen;
- de kosten voor personeel en materieel binnen de rijksdienst verminderen.

Organisatieveranderingen

Per 1 januari 2013 is het baten-lastenagentschap Doc-Direkt opgeheven en onderdeel geworden van het directoraat-generaal Organisatie en Bedrijfsvoering Rijk (DGOBR) van het Ministerie van BZK. Doc-Direkt is daardoor overgegaan op het kasverplichtingenstelsel.

Wonen

De minister voor WenR draagt er zorg voor dat er voldoende goede en betaalbare huisvesting voor iedereen beschikbaar is. Hij draagt in het bijzonder zorg voor groepen die vanwege hun inkomen of andere persoonlijke omstandigheden moeite hebben zich op eigen kracht van

passende huisvesting te voorzien. Woningcorporaties spelen daarbij een belangrijke rol.

11

In 2013 is de zogenoemde 'novelle' op de eerder aan het parlement aangeboden Herzieningswet Toegelaten Instellingen Volkshuisvesting voorbereid. Hiermee is de wettelijke basis gelegd voor een scherpere taakafbakening voor corporaties. Verder wordt de relatie tussen corporaties en gemeenten versterkt. Ook wordt de herpositionering en het toezicht op de corporatiesector verbeterd. Het volkshuisvestelijk toezicht viel in 2013 rechtstreeks onder de verantwoordelijkheid van de minister. Met ingang van 2014 is het volkshuisvestelijk toezicht op woningcorporaties tijdelijk ondergebracht bij de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT). De ILT ressorteert onder de minister van IenM. Met deze wijziging wil de minister voor WenR de gewenste scheiding tussen beleid en toezicht garanderen. Er is nog niet besloten waar dit toezicht definitief wordt belegd.

In 2013 zijn als gevolg van het zogenoemde 'Woonakkoord' door het kabinet maatregelen voor de koop- en de huursector genomen. Voorbeelden zijn het beperken van de hypotheekrenteaftrek en het invoeren van inkomensafhankelijke huurverhoging.

Wijzigingen in de begrotingsindeling

De begrotingsindeling is in 2013 gewijzigd mede als gevolg van de nieuwe begrotingspresentatie 'Verantwoord begroten' en het aantreden van het kabinet Rutte-Asscher. Bovendien zijn enkele beleidsterreinen en taken tussen ministeries verschoven. In de [conversietabel](#) ziet u waaruit de wijzigingen van 2013 ten opzichte 2012 zijn op te maken.

Begroting en jaarverslag 2013 Wonen en Rijksdienst

Begroting en jaarverslag WenR 2013	
Art. no	Omschrijving artikel Beleidsartikelen
1	Woningmarkt
2	Woonomgeving en bouw
3	Kwaliteit Rijksdienst
4	Uitvoering Rijkshuisvesting
5	Beheer materiële activa

Toelichting

Dit artikel komt van de begroting van BZK

Dit artikel komt van de begroting van BZK

Dit artikel komt van de begroting van BZK

Dit artikel komt van de begroting van BZK

Dit artikel komt van de begroting van Financiën in verband met de overdracht van het Rijksvastgoed en ontwikkelingsbedrijf (RVOB)

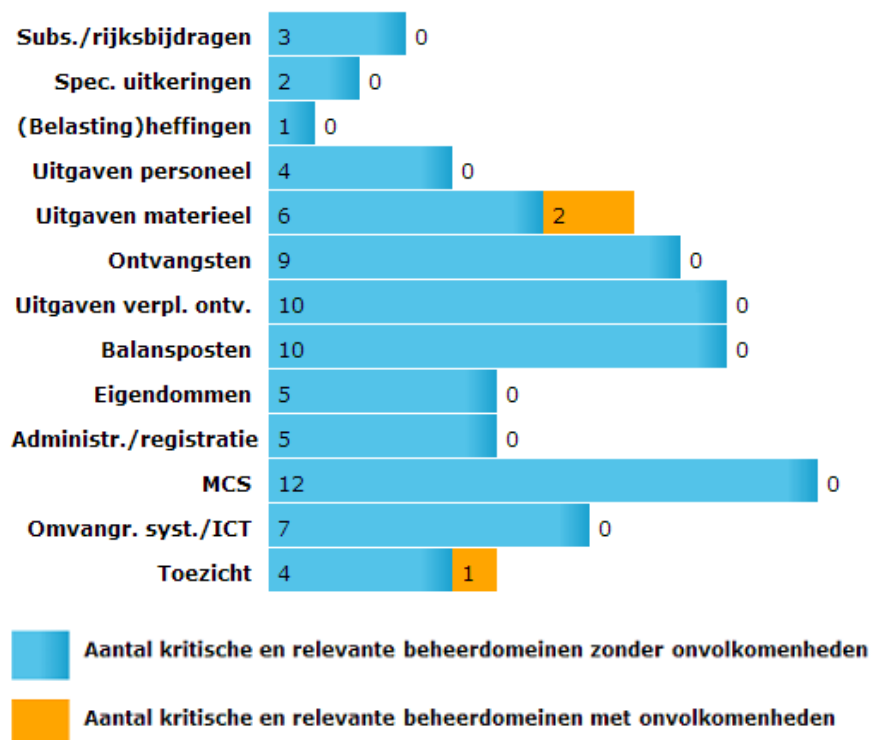
3 Bedrijfsvoering Wonen en Rijksdienst

13

3.1 Oordeel bedrijfsvoering: 3 onvolkomenheden

Wij zijn van oordeel dat de [onderzochte onderdelen](#) van de bedrijfsvoering van Wonen en Rijksdienst voldoen aan de in de [CW 2001](#) gestelde eisen, met uitzondering van 3 onvolkomenheden. In 2012 constateerden we 4 onvolkomenheden, zie [historisch verloop onvolkomenheden](#).

De onvolkomenheden in 2013 hebben betrekking op 3 van de 81 relevante en kritische beheerdomeinen, zie onderstaande figuur. Voor meer informatie: zie onvolkomenheden in relatie tot [beheerdomeinen](#).

3.1.1 Onvolkomenheid: Controleraamwerk P-Direkt nog niet sluitend

14

In 2013 is vooruitgang geboekt met het verder op orde brengen van een aantal belangrijke beheersmaatregelen rond P-Direkt. Het is echter niet gelukt om eind 2013 het stelsel van beheersmaatregelen volledig op orde te hebben. Voor de controle op de handmatige mutaties, de informatievoorziening aan de departementen en het technisch beheer zijn nog steeds acties nodig. Daarvoor zijn al plannen opgesteld en deels in uitvoering.

Controle op handmatige mutaties over 2013 nog niet volledig

De interne controle op de handmatige mutatieverwerking door P-Direkt bleek gedurende het jaar 2013 niet volledig te werken. Zo was tot augustus 2013 de collegiale controle voor een aantal mutatiesoorten niet zichtbaar in de rapportages.

Verder zijn bij de handmatige mutaties tekortkomingen aangetroffen. Zo waren er voor alle complexe mutaties niet voldoende gedetailleerde werkinstructies. Voorts was bij 300 mutaties de volledigheid van de mutatieverwerking onvoldoende geborgd. Analyse en eventuele correctie hiervan heeft in 2013 niet plaatsgevonden.

Verbetering informatievoorziening aan de departementen

Voor het verbeteren van het controleraamwerk is het opleveren van informatie- en controlerapportages door P-Direkt aan de departementen van groot belang. De departementen hebben de informatie- en controle-rapportages nodig voor hun eigen controles op de personeelsprocessen. Door deze rapportages kunnen de departementen de interne controles ten behoeve van hun personeelsbeheer (eenvoudiger) uitvoeren. De informatie- en controle-rapportages zijn in de loop van 2013 opgeleverd. De kwaliteit en bruikbaarheid van de informatie- en controlerapportages worden echter door P-Direkt niet systematisch geïnventariseerd.

Technisch beheer P-Direkt vraagt nog acties

Voor het wijzigingenbeheer en het gebruikers- en autorisatiebeheer rond de P-Direkt systemen zijn in 2014 nog acties nodig. Het proces wijzigingenbeheer betreft 'programmatuurwijzigingen' ofwel het Change-management proces. Dit geldt voor veranderingen in de (systeem-) programma's en de ICT-infrastructuur. Bij de beschrijvingen van deze processen is in 2013 vooruitgang geboekt. Op enkele onderdelen zijn de vastgelegde beschrijvingen echter nog niet voldoende uitgewerkt. Over 2013 zijn nog tekortkomingen in de autorisatie-inrichting vastgesteld, zoals afwijkingen ten opzichte van beoogde autorisaties. Er is daardoor

een verhoogd risico op onterechte toegang tot, onder meer privacy-gevoelige, systemen.

15

Aanbevelingen van de Algemene Rekenkamer

Om in 2014 te komen tot een sluitend controleraamwerk rond P-Direkt bevelen wij de minister aan om de voorgenomen maatregelen tijdig uit te voeren. Het gaat om maatregelen voor het borgen van een goede werking van het wijzigingenbeheer, het autorisatiebeheer en de juistheid en volledigheid van de handmatige mutatieverwerking. Wij bevelen de minister aan blijvend alert te zijn op het goed functioneren van het controleraamwerk rond P-Direkt en daarbij ook de kwaliteit en de bruikbaarheid van de informatie- en controlerapportages voor de departementen systematisch te inventariseren.

Reactie van de minister

De minister zegt toe maatregelen te treffen voor het verdere op orde brengen van het controleraamwerk P-direkt. Hij wijst er op dat in de loop van 2013 al verbeteringen zijn opgetreden. Zo is de collegiale controle (4-ogencontrole) op orde gebracht. Ook waren de werkinstructies voor de mutatieverwerking eind 2013 op orde. Het proces informatievoorziening voldoet volgens de minister in opzet, bestaan en werking aan alle met de opdrachtgevers afgesproken controledoelstellingen. De onderdelen realisatiefase en het beheer van keycontrols voor het personeelsbeheersysteem zullen in 2014 ook verder in detail worden uitgewerkt. Op het onderhoud van de autorisatiematrix van SAP-HR zal vanaf 2014 proactiever gestuurd worden.

[Lees de volledige reactie op \[verantwoordingsonderzoek.rekenkamer.nl\]\(http://verantwoordingsonderzoek.rekenkamer.nl\)](http://verantwoordingsonderzoek.rekenkamer.nl)

Nawoord Algemene Rekenkamer

De minister heeft inderdaad in 2013 al stappen gezet om het controleraamwerk van P-Direkt sluitend te krijgen. We zullen de verdere inspanning van de minister in 2014 met belangstelling volgen. Wij wijzen hierbij op het belang van een tijdige uitvoering van deze maatregelen.

3.1.2 Onvolkomenheid: Verbeteringen inkoopbeheer FMHaaglanden nog niet voldoende gerealiseerd

FMHaaglanden vervult voor meerdere ministeries een coördinerende rol voor de inkoop. Daarom is een goed geordend inkoopbeheer door dit baten-lastenagentschap voor meer partijen van belang. In 2011 en 2012 constateerden wij dat het inkoopbeheer niet op orde was.

In 2013 heeft FMHaaglanden veel energie gestoken in het op orde krijgen van het inkoopbeheer. Zo zijn procesbeschrijvingen opgesteld. Wij constateren echter dat nog niet alle verbeteracties voldoende effect hebben gesorteerd. 16

Ontbrekende informatie in het contractenregister

In 2013 was het contractenregister nog niet geheel juist. Aan het contractenregister ontbreekt bijvoorbeeld nog bepaalde basisinformatie van contracten.

Inkoopanalyse kan verder worden verbeterd

FMHaaglanden heeft een inkoopanalyse opgesteld. Uit deze analyse blijkt niet voldoende of op alle aspecten van Europese en nationale aanbestedingsregels is gecontroleerd.

Actie nodig voor de uitvoering van interne controles

De interne controles zijn in 2013 later dan gepland uitgevoerd. Verder is onvoldoende in de controle betrokken de naleving van de concurrentiestelling bij raamovereenkomsten met meerdere leveranciers, de zogenoemde mini-competitie.

Aanbevelingen van de Algemene Rekenkamer

Wij bevelen de minister aan om het contractenregister op orde brengen en hierin alle relevante inkoopinformatie op te nemen. Verder bevelen wij de minister aan in de inkoopanalyse de controle op alle aspecten van Europese en nationale aanbestedingsregels mee te nemen. Tot slot bevelen wij de minister aan toe te zien op de tijdige uitvoering van interne controles en bij de controles te letten op de mini-competitie bij raamovereenkomsten.

Reactie van de minister

De minister wijst erop dat in de maanden november en december 2013 een actie is geweest op het completeren van de gegevens in het contractenregister. Volgens de minister blijkt uit de controle van begin januari 2014 dat de tekortkomingen niet meer voorkomen. De juistheid en volledigheid van het contractenregister is in 2014 volgens de minister wederom onderdeel van het interne controleplan en de interne controle die naar verwachting in mei 2014 wordt uitgevoerd.

De minister geeft aan dat FM Haaglanden in 2014 één keer per twee maanden een spendanalyse zal opstellen. In deze analyse zal zichtbaar de controle op alle aspecten van EU-aanbestedingen worden vastgelegd.

Nawoord Algemene Rekenkamer

Wij zullen de inzet van de minister voor het zorgdragen dat in 2014 via een spendanalyse zichtbaar gecontroleerd zal worden op alle aspecten van EU-aanbestedingen met belangstelling volgen. Bij het beoordelen van ons oordeel over de volledigheid van het contractenregister hebben wij het gehele jaar 2013 betrokken. In het verantwoordingsonderzoek 2014 betrekken wij de gerealiseerde verbeteringen in het contractenregister.

3.1.3 Onvolkomenheid: Inkoopbeheer bij de Rijksgebouwendienst niet op orde (RGD)

Wij constateren dat net als over 2012 dat nog acties nodig zijn voor het verder op orde brengen van het inkoopbeheer van de RGD. Zo beschikten nog niet alle onderdelen in 2013 over een inkoopkalender en waren de aanbestedingsprocedures onvoldoende zichtbaar in de interne controle meegenomen. Ook warden bewuste afwijkingen van inkoopprocedures onvoldoende duidelijk gemotiveerd en geregistreerd.

Niet alle onderdelen hebben een inkoopkalender

De RGD heeft niet voor alle onderdelen een inkoopkalender.

Aanbestedingsprocedures onvoldoende in de controle meegenomen

De RGD controleert niet voor alle aspecten dat de inkopen overeenkomstig de nationale en Europese aanbestedingsprocedures zijn uitgevoerd. Zo worden belangrijke elementen als het opdelen in percelen, motivatie van leverancierskeuze en de gekozen aanbestedingsprocedure niet voldoende zichtbaar vastgelegd in de uitvoering van de interne controle.

Procedure voor bewuste afwijkingen van inkoopprocedures

Het Ministerie van BZK kent een procedure die het mogelijk maakt om in uitzonderingsgevallen geen Europese aanbestedingsprocedure te volgen, de zogenoemde Waiver procedure. De hoogste ambtelijke leiding van het departement kan goedkeuring verlenen voor het afwijken van de inkoopprocedure. In deze gevallen is het van belang dat nauwgezet wordt geregistreerd welke inkopen het betreft, wat de reden van de afwijking is en welke bedrag daarmee gemoeid is.

De RGD heeft de afwijkingen van de Europese aanbestedingsprocedure niet voldoende gemotiveerd vastgelegd. In totaal is voor een bedrag van 20 miljoen euro aan inkopen afgeweken van de Europese aanbestedingsprocedure. De door ons geconstateerde [onzekerheden en onrechtmatigheden](#) blijven onder de tolerantiegrens die wij hanteren.

18

Aanbevelingen van de Algemene Rekenkamer

Wij bevelen de minister aan om:

- een centrale inkoopkalender op te stellen;
- in de interne controle te borgen dat op alle aspecten van aanbestedingsregels wordt gecontroleerd, dan wel dat een afzonderlijke inkoopanalyse wordt opgesteld;
- de registratie van de bewuste afwijkingen in het inkoopproces beter te documenteren, motiveren en nadrukkelijker te letten op het financieel belang van de afwijkingen.

Reactie van de minister

De minister merkt op dat de RGD een verbeterplan inkoopbeheer zal opstellen, waarin de door ons gedane aanbevelingen worden omgezet in concrete verbeteracties. Deze verbeteracties zullen betrekking hebben op:

- het jaarlijks opstellen van een centrale inkoopkalender;
- het uitvoeren van een inkoopanalyse in 2014;
- het op een juiste wijze documenteren van de bewuste afwijkingen in het inkoopproces met een zichtbare motivatie en aandacht voor het financieel belang;
- het expliciet vermelden in het verificatieplan en in de relevante procesbeschrijvingen van de controle op de naleving van de Aanbestedingswet op de relevante onderdelen.

De minister geeft aan dat het verbeterplan Inkoopbeheer en de daaruit voortkomende producten door de RGD met ons zullen worden afgestemd ter voorkoming van interpretatieverschillen over de normatiek.

[Lees de volledige reactie op verantwoordingsonderzoek.rekenkamer.nl](http://verantwoordingsonderzoek.rekenkamer.nl)

Nawoord Algemene Rekenkamer

Wij waarderen het dat onze aanbevelingen zullen worden overgenomen.

3.1.4 Opgeloste onvolkomenheid: Financieel beheer De Werkmaatschappij verbeterd

19

De Werkmaatschappij (DWM) is een baten-lastenagentschap/ shared service organisatie voor de bedrijfsvoering binnen de rijksoverheid. DWM telde in 2013 11 bedrijfseenheden die diverse diensten en producten leveren op het terrein van personeel, informatie, organisatie, financiën, administratieve organisatie, communicatie, huisvesting en beveiliging. Per 1 januari 2014 is de structuur van DWM gewijzigd en zijn verschillende bedrijfseenheden anders gegroepeerd en gebundeld. De nieuwe naam is de 'Uitvoeringsorganisatie Bedrijfsvoering Rijk'.

In ons [Rapport bij het Jaarverslag BZK over 2012](#) constateerden wij een onvolkomenheid bij DWM. Wij merkten op dat het inzicht van DWM in omzet- en resultaatontwikkeling nog onvoldoende was. Ook verliep de jaarafsluiting van DWM moeizaam. Dit kwam, omdat de administraties van de bedrijfseenheden door het gebruik van verschillende systemen slecht op elkaar aansloten. De wijze van financiering en de onderlinge verrekeningen leidden tot veel extra controle-inspanningen en administratieve lasten.

DWM heeft in 2013 acties ondernomen voor het inzicht in de omzet- en resultaatontwikkeling. In 2013 zijn per maand de omzet, de kosten en het resultaat per eenheid bepaald. Deze informatie stelt de managers van de bedrijfseenheden en de directeur van DWM in staat bij te sturen en biedt inzicht in de noodzaak tot eventuele bijstelling van het verwachte resultaat per bedrijfseenheid.

Ook heeft DWM het jaareindeproces aanzienlijk verbeterd. De Auditdienst Rijk heeft bij de jaarrekening van DWM een goedkeurende verklaring afgegeven.

Om de verantwoordingsstructuur van DWM te standaardiseren en administratief minder complex te maken heeft DWM in 2013 een plan opgesteld voor herontwerp van de financiële functie. Het is de bedoeling dat halverwege 2014 een nieuw financieel systeem is ingericht zodat DWM kan overgaan naar een geïntegreerde financiële administratie met een geïntegreerde projectadministratie.

DWM heeft in 2013 het inzicht in de omzet- en resultaatontwikkeling verbeterd evenals het jaareindeproces. DWM onderkent de problemen van de huidige financiële administratie en heeft stappen gezet voor een nieuw financieel systeem in 2014. Wij hebben op basis van deze ontwikkelingen de onvolkomenheid opgeheven.

3.1.5 Opgeloste onvolkomenheid: Financieel beheer Doc-Direkt verbeterd

20

Doc-Direkt is als gemeenschappelijke archiefbewerkingorganisatie voor het Rijk in 2011 ingesteld als tijdelijk baten-lastenagentschap en shared service organisatie. Per 1 januari 2013 is Doc-Direkt onderdeel van het DGOBR en geen baten-lastenagentschap meer, omdat Doc-Direkt niet kon voldoen aan de nieuwe criteria voor een baten-lastenagentschap. Wij constateerden in ons [Rapport bij het Jaarverslag van BZK 2012](#) dat het financieel administratief systeem en de projectenadministratie van Doc-Direkt in 2012 niet op orde waren.

Doc-Direkt heeft de interne controle en sturing in de loop van 2013 verbeterd. Het management heeft structureel inzicht in het werk van de organisatie en kan beter sturen en zo nodig actie ondernemen. Doc-Direkt heeft zicht op de hoeveelheid verwerkt en gefactureerd archief ten opzichte van de opgeslagen voorraad. Het financieel beheer is vereenvoudigd door de overgang naar het kas-verplichtingenstelsel en door een nieuwe wijze van financiering van de verwerking van achterstanden. Het financieel beheer van Doc-Direkt is in 2013 voldoende op orde. De onvolkomenheid is hiermee weggenomen.

3.1.6 Aandachtspunt: Inkopen onder 50.000 euro moeilijk te rijmen met bedoeling van de Aanbestedingswet

In de rijksbrede inkoopcirculaire is opgenomen dat voor opdrachten onder de 50.000 euro in principe met het uitvragen van 1 offerte kan worden volstaan. Meerdere offertes opvragen kan, maar dan moet de keuze daartoe gemotiveerd worden.

Als gevolg hiervan is bij de rijksoverheid voor inkopen onder de 50.000 euro (exclusief BTW) vrijwel altijd sprake van enkelvoudige ondershandse aanbesteding. In eerdere jaren lag de grens rond de 25.000 euro. Wij vragen ons af of deze inkooppraktijk aansluit bij het beoogde doel van de Aanbestedingswet 2012 om de overheidsmarkt van aanbestedingen toegankelijker te maken voor MKB- ondernemers. Bovendien loopt de rijksoverheid het risico dat zij minder effectief en efficiënt inkoopt.

Doelen Aanbestedingswet 2012

Voor overheidsopdrachten zijn de Europese richtlijnen (die onder meer tot doel hebben het bevorderen van de marktwerking) voor het plaatsen van overheidsopdrachten omgezet in nationale regelgeving. Op 1 april

2013 is de Aanbestedingswet 2012 van kracht geworden. De belangrijkste doelstellingen van deze wet zijn:

21

- de overheid koopt in het belang van de belastingbetaler op een transparante en effectieve manier in, tegen de beste prijs-kwaliteit-verhouding;
- ondernemers in het mkb moeten hierbij een goede en eerlijke kans maken op een overheidsopdracht.

Daarbij is in de Tweede Kamer besproken dat een afweging gemaakt dient te worden tussen het bevorderen van marktwerking enerzijds en het beperken van administratieve lasten anderzijds. Daarom moet de aanbestedende dienst de inkoopprocedure afstemmen op het type overheidsopdracht en de marktsituatie.

In de 'Gids Proportionaliteit', opgesteld onder regie van de minister van EZ, zijn hiervoor voorschriften opgenomen. De Tweede Kamer heeft bij amendement de Gids Proportionaliteit in de [Aanbestedingswet](#) aangegeven als wettelijk c.q. verplicht richtsnoer. Aanbestedende diensten moeten zich aan de voorschriften uit deze gids houden of afwijkingen hiervan motiveren.

Gids Proportionaliteit: keuze van inkoopprocedure

De Gids Proportionaliteit vereist dat de overheid per opdracht beziet welke inkoopprocedure het meest passend is. Hierbij moet de overheid in ieder geval rekening houden met:

- omvang van de opdracht;
- transactiekosten voor overheid en ondernemers;
- het aantal potentiële ondernemers;
- het gewenst eindresultaat van de opdracht;
- de complexiteit van de opdracht;
- het type van de opdracht en het karakter van de markt.

Norm circulaire: tot 50.000 euro 1 offerte

In augustus 2013 verscheen de rijksbrede inkoopcirculaire 'Grensbedragen voor procedures Aanbestedingswet 2012 onder de drempelwaarde'. Met deze circulaire beoogt de minister voor WenR een uniform en consistent inkoopbeleid bij de rijksoverheid te realiseren. De circulaire noemt bij inkopen van diensten en de levering van goederen onder de 50.000 euro (exclusief btw) het bij 1 ondernemer opvragen van een offerte als meest aangewezen procedure. Offertes opvragen bij 2 of meer ondernemers mag wel, maar dan moet de rijksoverheid de keuze daartoe motiveren.

Doelmatige besteding

Het voordeel van een inkoopprocedure waarbij aan 2 of meer ondernemers een offerte wordt gevraagd, is dat deze offertes onderling op prijs en kwaliteit kunnen worden vergeleken. Als gevolg van de rijksbrede circulaire vindt een dergelijke prijs-kwaliteitsvergelijking voor inkopen tot 50.000 euro nog maar beperkt plaats. De rijksoverheid loopt voor deze inkoopopdrachten het risico minder effectief en efficiënt in te kopen.

Normbedrag circulaire niet onderbouwd

In de circulaire is vermeld dat bij het bepalen van het bedrag van 50.000 euro rekening is gehouden met de hiervoor genoemde afwegingsaspecten uit de Gids Proportionaliteit. Een onderbouwing van deze stelling, die in oktober 2013 aan de Tweede Kamer is toegezegd, ontbreekt tot op heden.

Inkooppraktijk 2013 moeilijk te rijmen met bedoeling van de Aanbestedingswet

Uit ons onderzoek blijkt dat ministeries en agentschappen de circulaire vrijwel altijd onverkort toepassen, zonder daarbij voor de betreffende opdracht na te gaan of de procedure die in de circulaire is opgenomen de meest aangewezen procedure is op grond van de wettelijke voorschriften uit de Gids Proportionaliteit.

Als gevolg daarvan is de inkooppraktijk in 2013 dat bij opdrachten onder de 50.000 euro vrijwel altijd sprake is van enkelvoudige ondershandse aanbestedingen. Terwijl die grens in de jaren vóór 2013 rond de 25.000 euro lag. Daarmee lijkt de circulaire de toegankelijkheid van de overheidsmarkt voor MKB-ondernemers niet te versterken, maar juist in te perken.

Dat is ook de mening van de opstellers van de [Gids Proportionaliteit](#). Zij kunnen zich niet voorstellen dat een circulaire prevaleert boven de wet. De minister van EZ heeft, mede namens de minister voor WenR, de Tweede Kamer in oktober 2013 in [reactie](#) hierop laten weten dat hij nog steeds achter de circulaire staat en dat uiteindelijk de rechter maar definitief moet oordelen of de inhoud van de circulaire in strijd is met het wettelijk kader.

Aanbevelingen van de Algemene Rekenkamer

We bevelen de minister voor WenR nadrukkelijk aan het grensbedrag van 50.000 euro in de inkoopcirculaire nader te onderbouwen. Dit grensbedrag is leidend voor de aanvraag van (enkelvoudige) offertes. Hierbij is van belang dat de afwegingsaspecten uit de gids proportionaliteit bij

de afweging van het grensbedrag worden betrokken.

23

Voorts bevelen wij de minister voor WenR aan versneld een evaluatie te starten om na te gaan in hoeverre de toegankelijkheid voor mkb-ondernemers daadwerkelijk is vergroot. Daarbij is het van belang over beide zaken de Tweede Kamer tijdig te informeren.

Bij de evaluatie vinden we het van belang dat wordt onderzocht in welke mate bij opdrachten onder de 50.000 euro de opdracht wordt gegund aan mkb-ondernemers en in welke mate dit ook daadwerkelijk nieuwe toetreders betreft.

Reactie van de minister

De minister zal op verzoek van de minister van Economische Zaken de motivering in de circulaire uitbreiden en de keuze voor het grensbedrag van 50.000 euro nader onderbouwen. De minister zegt toe versneld te evalueren welke effecten de circulaire heeft gehad voor de toegang van mkb-ondernemers tot overheidsopdrachten onder de 50.000 euro. Deze evaluatie vindt nog voor de zomer plaats. Daarbij zal ook worden gekeken naar de vermindering van de (administratieve) lasten voor het bedrijfsleven en het rijk.

[Lees de volledige reactie op \[verantwoordingsonderzoek.rekenkamer.nl\]\(https://www.rekenkamer.nl/verantwoordingsonderzoek/2017/01/17/lees-de-volledige-reactie-op-verantwoordingsonderzoek\)](https://www.rekenkamer.nl/verantwoordingsonderzoek/2017/01/17/lees-de-volledige-reactie-op-verantwoordingsonderzoek)

Nawoord Algemene Rekenkamer

Wij waarderen de inzet van de minister voor het versneld evalueren van de effecten van de circulaire. Wij gaan ervan uit dat hierbij niet alleen de toegang van MKB-ondernemers tot overheidsopdrachten wordt betrokken, maar ook de hoogte van het grensbedrag. Wij zullen de resultaten met belangstelling volgen.

3.1.7 Aandachtspunt: Fusieproces Rijksvastgoedbedrijf vraagt zorgvuldige voorbereiding

Het Rijk wil structureel 60 miljoen euro besparen door een efficiënter beheer en gebruik van vastgoed. De vorming van het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) speelt hierin een belangrijke rol. De fusie tot het RVB moet op 25 miljoen euro per jaar structureel aan besparing opleveren. Wij vinden dat deze fusie van alle betrokken partijen een zorgvuldige voorbereiding vergt. Daarnaast merken wij op dat de onderbouwing voor de besparing ontbreekt. Voor de overige twee maatregelen, die besparingen van structureel 25 miljoen euro en 10 miljoen euro moeten opleveren, ontbreekt eveneens een onderbouwing. Deze maatregelen zijn respectievelijk het verlengen van de afschrijving van de rijkshuisvesting en het vergroten van de opbrengsten uit het vastgoedbezit.

Overzicht beoogde en onderbouwde besparingen en opmerkingen Algemene Rekenkamer

24

	Beoogde besparing (in miljoenen euro's)	Besparing (in miljoenen euro's)	Opmerking Algemene Rekenkamer
Hervormingsagenda / voorheen Compacte Rijksdienst- project 13: Cluster Vastgoed	60 structureel per jaar	Vorming RVB: 25 structureel per jaar	Door het ontbreken van een business case is niet in te schatten of deze besparingen realistisch zijn en wanneer ze worden gerealiseerd.
	Voorheen bij CRD 13: 70-115	Inkomsten uit vastgoedbezit vergroten: 10 structureel per jaar	
		Verlengen afschrijvingsduur rijkshuisvesting en installaties: 25 structureel per jaar	

Zowel binnen het programma Compacte Rijksdienst als in de Hervormingsagenda Rijksdienst wordt onder andere gestreefd naar efficiënter beheer, onderhoud en gebruik van Rijksvastgoed. Het project 13 'Cluster Vastgoed' van het programma Compacte Rijksdienst is inmiddels afgesloten maar wordt binnen de Hervormingsagenda voortgezet. Bij de Compacte Rijksdienst werd nog een besparing verwacht tussen 70 en 115 miljoen euro, maar dit bedrag is inmiddels neerwaarts bijgesteld tot 60 miljoen euro. Hoeveel het project binnen de Hervormingsagenda extra aan besparingen gaat opleveren, is nog niet bekend. In beide gevallen ontbreekt een business case of daarmee vergelijkbare financiële onderbouwing.

Het Ministerie van BZK verwacht op termijn structureel een besparing van 25 miljoen euro te realiseren als gevolg van de vorming van het Rijksvastgoedbedrijf (RVB). Op 1 juli 2014 gaan de Rijksgebouwendienst, de Dienst Vastgoed Defensie, het Rijksvastgoed- en Ontwikkelingsbedrijf en de directie Rijksvastgoed van BZK op in het RVB. Het RVB wordt daarmee verantwoordelijk voor één van de grootste vastgoedportefeuilles van Nederland. Het RVB verwacht vanaf 1 januari 2015 de status van agentschap te verwerven.

Het overige deel van de 60 miljoen euro aan besparingen wordt naar verwachting gerealiseerd door de inkomsten uit het vastgoedbezit te vergroten (10 miljoen euro beoogde meerontvangsten bij vooral private partijen) en 25 miljoen euro door de afschrijvingstermijn van installaties te verlengen van 15 naar 20 jaar.

Wij kunnen niet inschatten of deze besparingen realistisch zijn, omdat geen onderbouwing in de vorm van een business case is opgesteld. Noch omdat wij niet kunnen inschatten of een verlenging van levensduur technisch realistisch is. Wel is duidelijk dat het [RVB inhoudelijk grote uitdagingen](#) wacht en dat tegelijkertijd een omvangrijk fusieproces moet plaatsvinden dat veel tijd en aandacht vraagt.

Volgens ons dient het RVB in oprichting op korte termijn met de gebruikers heldere afspraken te maken over de diensten die het RVB gaat verlenen. Daarnaast is het belangrijk dat het RVB in oprichting goed zicht heeft op welk vastgoed het in eigendom, en welk deel het alleen in beheer van het Ministerie van Defensie krijgt overgedragen. De overdracht van vastgoed in eigendom moet ordelijk gebeuren, onder andere als het gaat om de openingsbalans van het RVB.

Aanbevelingen van de Algemene Rekenkamer

Wij bevelen de minister voor WenR aan voldoende tijd te nemen voor het fusieproces dat moet leiden tot de vorming van het RVB. Hierbij is een heldere rolverdeling tussen het RVB als eigenaar en de departementen als gebruiker van het vastgoed van belang. Ook zijn duidelijke afspraken over de kostenverdeling tussen beide partijen van belang.

Verder bevelen wij de minister voor WenR aan te letten op een ordelijke overgang van het vastgoed van de RGD en van het Ministerie van Defensie naar het RVB.

Ook bevelen wij de minister voor WenR aan een realistische inschatting op te stellen van de omvang van de besparing die het RVB kan opleveren en op welke termijn. Hierbij is een onderbouwing van deze besparing, zoals aan de hand van een businesscase, van belang.

Reactie van de minister

De minister geeft aan dat het op dit moment inderdaad niet met zekerheid is te zeggen hoe en waar de besparingen van het fusieproces zullen neerslaan in de komende periode. Hij wijst erop dat verschillende besparingsrichtingen zijn geformuleerd, zoals ketenintegratie en de concrete aanpassing van de topstructuur. De aanbeveling tot een uitwerking van deze besparingen in een business case is wat betreft de overkomst van het Directie Vastgoed Defensie al in gang gezet.

Daarnaast zal in het kader van agentschapsvorming inzichtelijk worden gemaakt wat de gevolgen van de fusie zijn voor de apparaatskosten. Ten

slotte is ten behoeve van de strategische personeelsplanning een werklasteranalyse gemaakt die een geschatte reductie kent. De aanbeveling om voldoende tijd te nemen voor het fusieproces wordt eveneens onderschreven. Een dergelijke grootschalige organisatorische fusie vergt tijd en aandacht en hiertoe is een separaat fusieprogramma opgestart om het proces ordentelijk en beheerst te laten verlopen. De minister gaat naar aanleiding van ons rapport de Staat van Rijksverantwoording 2013 ook in op het [fusieproces RVB](#). De reactie en ons nawoord hierbij zijn opgenomen bij dit onderdeel.

26

[Lees de volledige reactie op \[verantwoordingsonderzoek.rekenkamer.nl\]\(#\)](#)

Nawoord Algemene Rekenkamer

Wij vinden het een positieve ontwikkeling dat de minister werkt aan een nadere onderbouwing van de besparingen die worden verwacht van het fusieproces. Het is van belang dat deze onderbouwing op korte termijn dient plaats te vinden, aangezien de eerste besparingen al in 2015 moeten worden gerealiseerd. Door deze besparingen in samenhang in één business case uit te werken, ontstaat een totaalbeeld van de wijze waarop de besparingen moeten worden gehaald.

De minister onderschrijft onze aanbeveling om voldoende tijd te nemen voor het fusieproces. Wij merken op dat deze tijd beperkt is als het RVB per 1 juli 2014 van start gaat en op 1 januari 2015 de status van agentschap dient te bereiken.

3.2 Historisch verloop onvolkomenheden WenR

In 2012 constateerden we 10 onvolkomenheden bij hoofdstuk VII van het Ministerie van BZK. 4 onvolkomenheden over 2012 zijn opgenomen in het verloop onvolkomenheden van dit begrotingshoofdstuk:

- [de Jaarafsluiting De Werkmaatschappij](#);
- [tekortkomingen in het inkoopbeheer FM Haaglanden](#);
- [financieel beheer Doc-Direct](#);
- [controleraamwerk P-Direkt](#).

	2011	2012	2013
Inkoopbeheer RGD			onvolkomenheid →
Financieel beheer Doc-Direkt		onvolkomenheid →	opgelost →
Controleraamwerk P-Direkt	onvolkomenheid →	onvolkomenheid →	onvolkomenheid →
Inkoopbeheer FMHaaglanden	onvolkomenheid →	onvolkomenheid →	onvolkomenheid →
Financieel beheer DWM	onvolkomenheid →	onvolkomenheid →	opgelost →

3.3 Onvolkomenheden in relatie tot beheerdomeinen WenR

Wij onderscheiden relevante en [kritische beheerdomeinen](#) in de bedrijfsvoering van ministeries. Bij de minister voor Wonen en Rijksdienst zijn dat er 81. In 2 van de 55 relevante en in 1 van de 26 kritische beheerdomeinen hebben wij in 2013 onvolkomenheden geconstateerd. Op het [overzicht bedrijfsvoering](#) is te zien wat de relevante en kritische beheerdomeinen zijn en waar de onvolkomenheden zitten.

Overzicht bedrijfsvoering 2013 Wonen en Rijksdienst (XVIII)

Onvolkomenheden

- Onvolkomenheid
- Ernstige onvolkomenheid
- Onvolkomenheid heeft gevolgen voor de rechtmatigheid en/of deugdelijke weergave

Processen

- Kritisch beheerdomein
- Relevant beheerdomein
- Marginaal beheerdomein of n.v.t.

Extra aandacht besteed door:

- Auditdienst
- Algemene Rekenkamer
- Algemene Rekenkamer en auditdienst

Elementen bedrijfsvoering

	Opzet en beheer overdrachtsuitgaven en -ontvangsten		Opzet en beheer transactie uitgaven en -ontvangsten		Financiële administratie (registratie)		Materieelbeheer		Interne organisatie		Toezicht		Totaal	
	Specifieke uitkeringen	Bakkerijbiften	Uitgaven personeel	Uitgaven materieel	Overige kerkbiften posten	Beheer eigen domein	Administratie/registratie	Managementinformatiesysteem	Uitgerustingen/ICT	Toezicht realisatie/beschrijving veld	Totaal aantal relevante beheerdomeinen	Totaal aantal kritische beheerdomeinen	Totaal relevant	Totaal kritisch
Directoraten-generaal/clusters														
SG (aantal org. onderdelen)														
PSG (aantal org. onderdelen)														
Directoraat-generaal Wonen en Bouwen (3)														
Directie Woningbouw													2	2
Directie Woningmarkt													2	2
Directie Kennis en Verkenningen													3	-
Baten-Iastenagenschappen (9)														
Doc-Direkt													5	3
Logius													3	7
P-Direkt													3	1
De Werkmaatschappij (DWM)													5	3
FM-Haaglanden													6	-
Shared Service Centrum-ICT													3	-
Rijksgebouwdienst (RGD)													7	1
Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf													8	1
Dienst van de Huurcommissie													5	4
Directoraal-generaal Organisatie en Bedrijfsvoering Rijk (2)													1	1
Directie Organisatie- en Personeelsbeleid Rijk													2	1
Directie Faciliteiten, Huisvesting en Inkoopbeleid Rijk													2	1
Totaal aantal relevante cellen	1	-	1			2	5	9					3	3
Totaal aantal kritische cellen	2	2	-			2	3	-					2	1
													10	3
													2	4
													2	3
													55	
													26	

4 Financiële informatie Wonen en Rijksdienst

29

4.1 Oordeel rechtmatigheid financiële informatie: 1 fout

Wij zijn van [oordeel](#) dat de in de financiële overzichten opgenomen verplichtingen, uitgaven, ontvangsten en balansposten in het [Jaarverslag 2013 van Wonen en Rijksdienst rechtmatig](#) zijn, met uitzondering van 1 fout.

Wij geven ons oordeel onder [voorbehoud](#) van goedkeuring van de slotwetmutaties door de Staten-Generaal.

Voorbehoud bij het oordeel over de financiële informatie

Het bedrag aan verplichtingen omvat in totaal 29,8 miljoen euro aan overschrijdingen op de begrotingsartikelen 1, 2 en 3. Het bedrag aan uitgaven omvat in totaal 34,5 miljoen euro aan overschrijdingen op de begrotingsartikelen 3, 4 en 5. Gaan de Staten-Generaal niet akkoord met de daarmee samenhangende slotwetmutaties, dan moeten wij onze oordelen over de financiële informatie mogelijk herzien.

4.1.1 Fout in totaal uitgaven van 48,8 miljoen euro

De gerealiseerde uitgaven voor de huurtoeslag bedragen 2,8 miljard euro. Wij hebben 48,7 miljoen euro aan fouten geconstateerd in artikel 1 'Woningmarkt'. Op basis van statistische analyse is de meest waarschijnlijke rechtmatigheidsfout 48,7 miljoen euro. De fouten worden vooral veroorzaakt door uitbetaalde huurtoeslag op basis van (niet aangewezen) onzelfstandige woonruimtes en afwijkingen in de huurgegevens, de bewonerssituatie en de opgegeven inkomens. Met deze fout wordt de tolerantiegrens met betrekking tot de rechtmatigheid voor de uitgaven, ontvangsten en van derden verkregen baten overschreden.

4.1.2 Aandachtspunt: Wet normering topinkomens

Omdat de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector onduidelijkheden bevat, kunnen ministeries deze wet op het aspect inhuur derden niet altijd naleven.

Gerelateerde resultaten

Nadere voorschriften WNT te laat; WNT deels onuitvoerbaar (BZK)

4.2 Oordeel deugdelijke weergave financiële informatie: geen fouten en onzekerheden

Wij zijn van [oordeel](#) dat de in de financiële overzichten opgenomen financiële informatie in het Jaarverslag 2013 van Wonen en Rijksdienst [deugdelijk is weergegeven](#) en voldoet aan de [verslaggevingsvoorschriften](#).

4.3 Rechtmatigheid en deugdelijke weergave op artikelniveau: 2 fouten en onzekerheden

Wij controleren ook op artikelniveau de deugdelijke weergave en de rechtmatigheid van de verplichtingen, uitgaven, ontvangsten en afgerekende voorschotten. Wij hebben hierbij 2 belangrijke [fouten en onzekerheden](#) geconstateerd in het Jaarverslag 2013 van Wonen en Rijksdienst.

4.3.1 Fouten en onzekerheden uitgaven Woningmarkt

De tolerantiegrens voor fouten en onzekerheden met betrekking tot de rechtmatigheid voor de uitgaven bij artikel 1 Woningmarkt is overschreden. Deze overschrijding wordt veroorzaakt door een inherente onzekerheid in de controle door het gebruik van steekproeven. De meest waarschijnlijke fout is 48,7 miljoen euro en de meest waarschijnlijke onzekerheid is 18,2 miljoen euro. De fouten en onzekerheden hebben betrekking op betaalde huurtoeslagen, waarbij wordt uitgegaan van onjuiste gegevens of onduidelijkheid over de opgegeven huurprijs.

4.3.2 Fouten en onzekerheden in afgerekende voorschotten

Naast uitgaven voor huurtoeslag is er in 2013 voor een bedrag van 2,0 miljard euro aan voorschotten huurtoeslag vastgesteld waarin fouten en onzekerheden zijn geconstateerd. Het foutbedrag bedraagt (meest waarschijnlijke fout) 51,4 miljoen euro en de onzekerheid bedraagt 12,6 miljoen euro. De fouten worden veroorzaakt door een afwijkende bewonerssituatie of huurobject, het uitgaan van onjuiste huurgegevens en (niet aangewezen) onzelfstandige woonruimtes. De onzekerheid wordt vooral veroorzaakt door onduidelijkheid over de opgegeven huurprijs.

4.3.3 Aandachtspunt: Financiële huurtoeslag verdeeld over verschillende verantwoordingen

Voor een goed inzicht in de financiële gegevens over de huurtoeslag zijn twee jaarverslagen nodig. De uitgaven worden verantwoord in de begroting van de minister voor WenR en de voorschotten in de saldibalans van de minister van Financiën. Dit is het gevolg van de verantwoordelijkheidsverdeling tussen de minister voor WenR, die verantwoordelijk is voor het beleid, en de minister van Financiën die verantwoordelijk is voor de uitvoering. De omvang van de afgerekende huurtoeslag is niet expliciet zichtbaar gemaakt in de toelichting op de saldibalans. Voor onze oordeelsvorming over geconstateerde fouten en onzekerheden hebben wij daarom aanvullende informatie verzameld bij de Auditdienst Rijk. Wij hebben vastgesteld dat de geconstateerde fouten en onzekerheden een positief oordeel over de rechtmatigheid niet in de weg staan.

Aanbevelingen van de Algemene Rekenkamer

Wij bevelen de minister voor WenR, in overleg met de minister van Financiën, aan een vollediger beeld te geven over de financiële informatie (uitgaven, verloop voorschotten en andere balansposten) betreffende de huurtoeslag, door deze informatie volledig in één verantwoording op te nemen en/of een duidelijke verwijzing op te nemen naar de andere verantwoording.

Reactie van de minister

De minister van Financien geeft aan dat hij in overleg met de betrokken (beleids)ministers nagaat op welke manier er beter verwezen kan worden naar de verschillende plekken waar financiële gegevens over de toeslagen vermeld worden. Deze reactie alsmede ons nawoord is opgenomen in het [Rapport bij het Jaarverslag Ministerie van Financiën 2013](#).

[Lees de volledige reactie op verantwoordingsonderzoek.rekenkamer.nl](http://verantwoordingsonderzoek.rekenkamer.nl)

4.4 Onvolkomenheden in relatie tot artikelen WenR

Bij 3 artikelen mogelijk gevolgen van onvolkomenheden

3 artikelen/baten-lastenagenschappen kunnen gevolgen ondervinden van de onvolkomenheden in de bedrijfsvoering. Bij 2 van die artikelen/baten-lastenagenschappen zijn de fouten of onzekerheden het gevolg

Financiële informatie per begrotingsartikel 2013 Wonen en Rijksdienst (XVIII)

 artikel dat gevolgen kan ondervinden van de onvolkomenheid (mogelijke gevolgen voor bijvoorbeeld rechtmatigheid, betrouwbaarheid gegevens of objectiviteit)

 artikel waar fouten of onzekerheden in de rechtmatigheid of deugdelijke weergave zijn geconstateerd als gevolg van de onvolkomenheid

Beleidsartikelen

Art. nr. Omschrijving	Gerealiseerde uitgaven 2013 (x1000) €	Controleermerk-P-Direct				Inkoopbeheer-FMHaaglanden		Inkoopbeheer-RGD		Artikelen		€ Financiële info Tolerantiegrenzen overschreden?
		Controleermerk-P-Direct	Inkoopbeheer-FMHaaglanden	Inkoopbeheer-RGD	Inkoopbeheer-FMHaaglanden	Inkoopbeheer-RGD	Inkoopbeheer-FMHaaglanden	Inkoopbeheer-RGD	Inkoopbeheer-FMHaaglanden	Inkoopbeheer-RGD		
01 Woningmarkt	€ 2.929.201										nee	
02 Woonomgeving en bouw	€ 38.102										ja	
03 Kwaliteit Rijksdienst	€ 20.959										nee	
04 Uitvoering Rijkshuisvesting	€ 64.653										nee	
05 Beheer materiële activa	€ 93.244										nee	
Baten- lastenagentschappen												
Doc-Direct	-										nee	
Logius	-										nee	
P-Direct	-										nee	
De Werkmaatschappij (DWM)	-										nee	
FMHaaglanden	-										nee	
Shared Service Centrum-ICT	-										nee	
Rijksgebouwdienst (RGD)	-										nee	
Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf (RVOB)	-										nee	
Dienst van de Huurcommissie	-										nee	

van een onvolkomenheid. De tolerantiegrenzen zijn daarbij niet overschreden.

In het [overzicht financiële informatie per begrotingsartikel](#) is te zien welke artikelen het betreft.

5 Alle financiële gegevens

33

5.1 Alle begrotingsartikelen

Begrotingsartikel 1 - Woningmarkt

Verplichtingen		
Begroot	€ 2.950.887	-
Verantwoord	€ 2.900.728	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ 50.159	-
Tolerantie (F+O)	€ 87.022	3,00%
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Uitgaven		
Begroot	€ 2.880.443	-
Verantwoord	€ 2.929.201	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -48.758	-
Ontvangsten		
Begroot	€ 578.445	-
Verantwoord	€ 407.994	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ 170.451	-

Uitgaven en Ontvangsten		
Begroot	€ 3.458.888	-
Verantwoord	€ 3.337.195	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ 121.693	-
Tolerantie (F+O)	€ 100.116	3,00%
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 48.700	1,46%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 18.200	0,55%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 66.900	2,00%
Tolerantiegrens overschreden (rechtmatigheid)	Ja	-
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

34

Begrotingsartikel 2 - Woonomgeving en bouw

Verplichtingen		
Begroot	€ 32.189	-
Verantwoord	€ 119.715	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -87.526	-
Tolerantie (F+O)	€ 11.972	10,00%
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 1.016	0,85%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 32	0,03%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 1.047	0,87%
Tolerantiegrens overschreden (rechtmatigheid)	Nee	-
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

Uitgaven			35
Begroot	€ 32.639	-	
Verantwoord	€ 38.102	-	
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -5.463	-	
Ontvangsten			
Begroot	€ 91	-	
Verantwoord	€ 2.056	-	
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -1.965	-	
Uitgaven en Ontvangsten			
Begroot	€ 32.730	-	
Verantwoord	€ 40.158	-	
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -7.428	-	
Tolerantie (F+O)	€ 4.016	10,00%	
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 64	0,16%	
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%	
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 64	0,16%	
Tolerantiegrens overschreden (rechtmatigheid)	Nee	-	
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%	
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%	
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%	

Begrotingsartikel 3 - Kwaliteit Rijksdienst

Verplichtingen		
Begroot	€ 29.380	-
Verantwoord	€ 18.880	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ 10.500	-

Verplichtingen		
Tolerantie (F+O)	€ 1.888	10,00%
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Uitgaven		
Begroot	€ 29.380	-
Verantwoord	€ 20.959	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ 8.421	-
Ontvangsten		
Begroot	€ 250	-
Verantwoord	€ 828	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -578	-
Uitgaven en Ontvangsten		
Begroot	€ 29.630	-
Verantwoord	€ 21.787	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ 7.843	-
Tolerantie (F+O)	€ 2.179	10,00%
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

Uitgaven en Ontvangsten		
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

37

Begrotingsartikel 4 - Uitvoering Rijkshuisvesting

Verplichtingen		
Begroot	€ 59.207	-
Verantwoord	€ 64.652	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -5.445	-
Tolerantie (F+O)	€ 6.465	10,00%
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Uitgaven		
Begroot	€ 59.207	-
Verantwoord	€ 64.653	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -5.446	-
Ontvangsten		
Begroot	€ 357	-
Verantwoord	€ 4.297	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -3.940	-
Uitgaven en Ontvangsten		
Begroot	€ 59.564	-

Uitgaven en Ontvangsten		
Verantwoord	€ 68.950	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -9.386	-
Tolerantie (F+O)	€ 6.895	10,00%
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

38

Begrotingsartikel 5 - Beheer materiele activa

Verplichtingen		
Begroot	€ 84.280	-
Verantwoord	€ 91.699	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -7.419	-
Tolerantie (F+O)	€ 9.170	10,00%
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Uitgaven		
Begroot	€ 84.280	-
Verantwoord	€ 93.244	-

Uitgaven		
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -8.964	-
Ontvangsten		
Begroot	€ 175.186	-
Verantwoord	€ 165.181	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ 10.005	-
Uitgaven en Ontvangsten		
Begroot	€ 259.466	-
Verantwoord	€ 258.425	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ 1.041	-
Tolerantie (F+O)	€ 15.000	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

39

Totaal begrotingsartikelen

Verplichtingen		
Begroot	€ 3.155.943	-
Verantwoord	€ 3.195.674	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -39.731	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 1.016	0,03%
Tolerantie (F)	€ 31.957	1,00%
Tolerantiegrens overschreden (F)	Nee	-

Verplichtingen		
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 32	0,00%
Tolerantie (O)	€ 95.870	3,00%
Tolerantiegrens overschreden (O)	Nee	-
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 1.047	0,03%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Tolerantie (F)	€ 31.957	1,00%
Tolerantiegrens overschreden (F)	Nee	-
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Tolerantie (O)	€ 95.870	3,00%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Uitgaven en Ontvangsten		
Begroot	€ 3.840.278	-
Verantwoord	€ 3.726.515	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ 113.763	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 48.764	1,31%
Tolerantie (F)	€ 37.265	1,00%
Tolerantiegrens overschreden (F)	Ja	-
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 18.200	0,49%
Tolerantie (O)	€ 111.795	3,00%
Tolerantiegrens overschreden (O)	Nee	-
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 66.964	1,80%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Tolerantie (F)	€ 37.265	1,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%

Uitgaven en Ontvangsten		
Tolerantie (O)	€ 111.795	3,00%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

41

5.2 Baten-lastendiensten

Doc-Direct

Baten		
Begroot	€ 31.868	-
Verantwoord	€ 0	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ 31.868	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Bijdrage moederdepartement		
Begroot	€ 0	-
Verantwoord	€ 0	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ 0	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%

Bijdrage moederdepartement		
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

42

Logius

Baten		
Begroot	€ 84.978	-
Verantwoord	€ 100.064	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -15.086	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 2.600	2,60%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 2.600	2,60%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Bijdrage moederdepartement		
Begroot	€ 30.410	-
Verantwoord	€ 40.590	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -10.180	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

P-Direkt

43

Baten		
Begroot	€ 73.225	-
Verantwoord	€ 71.992	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ 1.233	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Bijdrage moederdepartement		
Begroot	€ 6.084	-
Verantwoord	€ 5.126	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ 958	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

De Werkmaatschappij

Baten		
Begroot	€ 123.061	-
Verantwoord	€ 102.333	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ 20.728	-

Baten		
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 804	0,79%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 804	0,79%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 279	0,27%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 279	0,27%
Baten		
Begroot	€ 40.911	-
Verantwoord	€ 33.194	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ 7.717	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

FMHaaglanden

Baten		
Begroot	€ 95.291	-
Verantwoord	€ 116.867	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -21.576	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 8.817	7,54%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 4	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 8.821	7,55%

Baten		
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Baten		
Begroot	€ 12.567	-
Verantwoord	€ 30.645	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -18.078	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

45

Rijksgebouwendienst

Baten		
Begroot	€ 1.409.877	-
Verantwoord	€ 1.437.820	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -27.943	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 4.150	0,29%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 15.502	1,08%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 19.652	1,37%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 713	0,05%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 713	0,05%

Baten		
Begroot	€ 21.271	-
Verantwoord	€ 22.060	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -789	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

46

Dienst van de Huurcommissie

Baten		
Begroot	€ 14.173	-
Verantwoord	€ 18.068	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -3.895	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Baten		
Begroot	€ 13.234	-
Verantwoord	€ 13.300	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -66	-

Baten		
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

47

Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf

Baten		
Begroot	€ 23.358	-
Verantwoord	€ 24.304	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -946	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 869	3,57%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 869	3,57%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Baten		
Begroot	€ 21.888	-
Verantwoord	€ 21.888	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ 0	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%

Baten		
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

48

Shared Service Centrum-ICT

Baten		
Begroot	€ 0	-
Verantwoord	€ 116.985	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -116.985	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Baten		
Begroot	€ 25.507	-
Verantwoord	€ 35.663	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -10.156	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

Totaal baten

49

Baten		
Begroot	€ 1.855.831	-
Verantwoord	€ 1.988.433	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -132.602	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 17.240	0,87%
Tolerantie (F)	€ 19.884	1,00%
Tolerantiegrens overschreden (F)	Nee	-
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 15.506	0,78%
Tolerantie (O)	€ 59.653	3,00%
Tolerantiegrens overschreden (O)	Nee	-
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 32.746	1,65%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 992	0,05%
Tolerantie (F)	€ 19.884	1,00%
Tolerantiegrens overschreden (F)	Nee	-
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Tolerantie (O)	€ 59.653	3,00%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 992	0,05%

5.3 Saldibalans

Saldibalanspost 1 - Liquide middelen

Saldibalans		
Verantwoord	€ 0	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ 0	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%

Saldibalans		
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

50

Saldibalanspost 2 - Uitgaven buiten begrotingsverband

Saldibalans		
Verantwoord	€ 3.790	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -3.790	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 2.441	64%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 2.441	64,40%

Saldibalanspost 3 - Ontvangsten buiten begrotingsverband

Saldibalans		
Verantwoord	€ 14.250	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -14.250	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

Saldibalanspost 4 - Openstaande rechten

Saldibalans		
Verantwoord	€ 15.960	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -15.960	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

Saldibalanspost 5 - Extra-comptabele vorderingen

Saldibalans		
Verantwoord	€ 648	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -648	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

Saldibalanspost 6 - Extra-comptabele schulden

Saldibalans		
Verantwoord	€ 0	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ 0	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%

Saldibalans		
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

52

Saldibalanspost 7 - Voorschotten

Saldibalans		
Verantwoord	€ 313.630	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -313.630	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 5.250	2%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 5.250	1,67%

Saldibalanspost 8 - Garantieverplichtingen

Saldibalans		
Verantwoord	€ 356	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -356	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%

Saldibalans		
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

Saldibalanspost 9 - Openstaande verplichtingen

Saldibalans		
Verantwoord	€ 408.714	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -408.714	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 364	0,09%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 364	0,09%

Saldibalanspost 10 - Deelnemingen

Saldibalans		
Verantwoord	€ 0	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ 0	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

Saldibalanspost 11 - Begrotingsreserves

Saldibalans		
Verantwoord	€ 50.000	-

Saldibalans		
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -50.000	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%

54

Totaal saldibalans

Saldibalans		
Verantwoord	€ 807.348	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -807.348	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Tolerantie (F)	€ 15.000	-
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Tolerantie (O)	€ 24.220	3,00%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 0	0,00%
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 364	0,05%
Tolerantie (F)	€ 15.000	-
Tolerantiegrens overschreden (F)	Nee	-
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 7.691	1%
Tolerantie (O)	€ 24.220	3,00%
Tolerantiegrens overschreden (O)	Nee	-
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 8.055	1,00%

5.4 Afgerekende voorschotten

55

Totaal afgerekende voorschotten 2013

Totaal afgerekende voorschotten		
Verantwoord	€ 306.975	-
Verschil (begroot - verantwoord)	€ -306.975	-
Tolerantie (F+O)	€ 15.000	-
Fout (F) in de rechtmatigheid	€ 51.400	16,74%
Onzekerheid (O) in de rechtmatigheid	€ 12.600	4,10%
Totaal F+O in de rechtmatigheid	€ 64.000	20,85%
Tolerantiegrens overschreden (rechtmatigheid)	Ja	-
Fout (F) in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%
Onzekerheid (O) in de deugdelijke weergave	€ 0	0%
Totaal F+O in de deugdelijke weergave	€ 0	0,00%